

NASTAVNO-NAUČNOM VEĆU FILOZOFSKOG FAKULTETA U BEOGRADU
ODELJENJU ZA PSIHOLOGIJU

Izveštaj komisije za ocenu i odbranu doktorske disertacije

Na sednici Nastavno-naučnog veća Filozofskog fakulteta u Beogradu održanoj 12. oktobra 2020. godine imenovana je komisija za ocenu doktorske disertacije kandidatkinje Tare Bulut pod nazivom *Emocionalni procesi kao osnova razlikovanja psihopatije i sadizma (Emotional processes as the basis for distinguishing psychopathy and sadism)*. Komisija je pregledala doktorsku disertaciju i o njoj podnosi sledeći

IZVEŠTAJ

Osnovni podaci o kandidatu

Tara Bulut rođena je 13. jula 1988. godine u Beogradu, Srbija. Završila je VII beogradsku gimnaziju 2007. godine, i iste godine upisala je osnovne studije psihologije na Odeljenju za psihologiju Univerziteta u Beogradu. Diplomirala je 2012. godine i upisala master studije koje je završila iste godine. Pohađala je istraživački modul na oba nivoa studija. Master rad odbranila je pod supervizijom prof. dr Slobodana Markovića. Doktorske studije upisala je 2015. godine, pod mentorstvom prof. dr Gorana Kneževića.

Godine 2009. postala je član Laboratorije za eksperimentalnu psihologiju, gde je tokom studija aktivno učestvovala u istraživačkim projektima i vodila istraživačke grupe dodiplomskih studenata. Član Laboratorije za istraživanje individualnih razlika postala je 2016. godine i trenutno je uključena u internacionalne projekte kao što su „Cross Cultural Tears - A Systematic Investigation of the Interpersonal Effects of Emotional Crying Across Different Cultural Backgrounds“ vođen od strane Univerziteta u Oslu i „Investigating Feelings and Behaviors Related to COVID-19“ koje vodi Psychological Science Accelerator. Tokom doktorata učestvovala je u letnjoj školi „Posmatranje ponašanja primata“ u organizaciji Odeljenja za ekologiju ponašanja Univerziteta u Utrehtu.

Objavila je pet radova u međunarodnim i četiri u domaćim naučnim časopisima, učestvovala na više domaćih i međunarodnih konferencijama. Recenzirala je radove za časopise kao što su *European's Journal of Psychology* i časopis *Psihologija*.

Profesionalno iskustvo je stekla u oblasti istraživanja tržišta, kao psiholog i predavač psihologije u okviru Međunarodnog diploma programa (IB).

Osnovni podaci o disertaciji

Doktorska disertacija pod nazivom *Emocionalni procesi kao osnova razlikovanja psihopatije i sadizma* sadrži ukupno 114 strana, bez priloga. Rad je pisan na engleskom jeziku, štampan je na papiru A4 formata, sa marginama od 30 mm. Prored osnovnog teksta je podešen na 1 red. Rad sadrži ukupno 33 tabela i 15 slika u osnovnom tekstu (bez priloga). Tekst rada podeljen je na sledeće veće celine: Uvod (str. 1-16); koji prati Studija 1 sa sledećim celinama: Problem i ciljevi istraživanja (str. 19-22); Metod (str. 23-36); Rezultati (str. 37-65); Diskusija (str. 67-88); Zaključak (str. 90-91); zatim sledi Studija 2 sa sledećim celinama: Problem i ciljevi istraživanja (str. 91-93); Metod (str. 94-97); Rezultati (str. 97-99); Diskusija (str. 107-112); Zaključak (str. 112). Rad se završava odeljcima Završna razmatranja (str. 113-114), Literatura (str. 115-139) koja sadrži 351 referenci, i Prilozi (str. 140-150).

Predmet i cilj disertacije

Doktorska disertacija Tare Bulut sadrži dve zasebne studije. Osnovni predmet je razumevanje odnosa crta psihopatije i sadizma sa jedne strane i emocionalnog odgovora na nasilje i aspekta socijalne kognicije (poput opažanja emocija i implicitnih emocionalnih asocijacija na nasilje) sa druge strane. Dodatno, teza se bavi tim osobinama u kontekstu svakodnevnog emocionalnog iskustva i situacionih varijacija. Psihopatija i sadizam su crte ličnosti sa izvesnim stepenom preklapanja, ali ujedno i distinktnim karakteristikama. Negativno utiču na međuljudske odnose i nanose štetu drugim pojedincima. Takođe, povezane su sa agresivnim i antisocijalnim ponašanjem, kao i sa deficitarnim emotivnim procesima. Psihopatiju obično karakterišu deficiti u doživljavanju negativnih emocija i teškoće u njihovom prepoznavanju. Takav emotivni obrazac dovodi do poteškoća u inhibiciji socijalno neprihvatljivog ponašanja. Za razliku od psihopatije, sadizam je manje istražen. Ova crta u svojoj suštini svodi se na uživanje u tuđoj patnji, što je usko povezano sa postizanjem zadovoljstva. Sadistički pojedinci imaju intenziviran pozitivan odgovor na nasilje i pretpostavlja se da je to izvor njihove motivacije da muče druge. To je razlog zbog kojeg se sugerše da verovatno imaju normalnu ili bolju sposobnost prepoznavanja emocionalnih izraza, uz istovremenu pozitivnu reakciju na patnju drugih.

Disertacija ima nekoliko ciljeva. U okviru prve studije, opšti cilj bio je istraživanje emocionalnih procesa koji su potencijalno povezani sa osobinama psihopatije i sadizma. Kako se ovi procesi o kojima je reč potencijalno mogu različito ispoljiti kod pojedinaca sa ovim osobinama, postavljeni su ciljevi za svaki od emocionalnih procesa od interesa: 1) u kontekstu *opažanja emocija*, ispitano je prisustvo povezanosti psihopatije i sadizma sa tačnošću i brzinom prepoznavanja emocionalnih izraza; 2) takođe, ispitana je povezanost ovih crta sa *emocionalnim odgovorima na dinamičke nasilne i miroljubive stimuluse*, posebno za pozitivne i negativne emocionalne odgovore; 3) najzad, testirana je povezanost psihopatije i sadizma sa *implicitnim procesiranjem emotivno zasićenih stimulusa*, operacionalizovana preko vremena reakcije uparivanja nasilnih i miroljubivih stimulusa, i pozitivnih i negativnih emocija.

Imaju' i u vidu pretpostavku da se motivacija za ispoljavanje određenih ponašanja, poput maltretmana drugih i pratećih nivoa emocionalnog zadovoljenja razlikuje kod psihopata i sadista, bilo je očekivano da će se to odraziti na njihovo svakodnevno iskustvo. Zbog toga je u okviru druge studije korišćen dnevnički metod (Metod rekonstrukcije dana), koji je primenjen tokom dva dana i obuhvatao je do dvadeset epizoda. U ovoj studiji kandidatkinja je ispitivala varijabilnost u proceni situacionih karakteristika, percipiranih emocionalnih povreda i emocionalnih odgovora (intraindividualne varijacije), kao i njihovu povezanost sa psihopatskim i sadističkim crtama, ali i ostalim mračnim crtama, narcizmom i Makijavelizmom (interindividualne varijacije). Reč je o jednoj od malobrojnih dnevničkih studija koja istražuje emocionalno iskustvo u kontekstu mračnih crta, a i prvoj koja je uključila sadizam kao crtu od interesa. Istraživanje je imalo nekoliko ciljeva, uključujući ispitivanje veze psihopatije i sadizma sa: 1) *emocionalnim iskustvom* u svakodnevnim situacijama; 2) *procenjenim karakteristikama svakodnevnih situacija*; 3) subjektivnom procenom emocionalne *povređenosti druge osobe u interakciji*; 4) subjektivnom *fiziološkom reaktivnošću*; 5) kao i ispitivanje interakcije ovih crta u doživljaju pozitivnih i negativnih emocija i opažene emocionalne povrede druge osobe.

Osnovne hipoteze

Hipoteze za obe studije potiču iz istraživačkih ciljeva i postojećih empirijskih i teorijskih očekivanja. Hipoteze istraživanja u prvoj studiji su:

H1. Psihopatija će negativno korelirati sa tačnošću percepcije negativnih emocija, dok će sadizam korelirati pozitivno.

H2. Sadizam će pozitivno korelirati sa pozitivnim emocionalnim odgovorima na nasilne stimulse i negativnim odgovorima na nenasilne stimulse (inkongruentni emocionalni odgovor), dok psihopatija neće imati značajne korelacije.

H3. Sadizam će negativno korelirati sa negativnim emocionalnim odgovorima na nasilne i pozitivnim odgovorima na nenasilne stimulse (kongruentni emocionalni odgovor), dok kod psihopatije neće biti značajnih korelacija.

H4. Sadizam će pozitivno korelirati sa vremenom reakcije uparivanja pozitivnih emocija i nenasilnih stimulusa, kao i negativnih emocija i nasilnih stimulusa (kongruentni stimulusi), dok psihopatija neće imati značajne korelacije.

H5. Sadizam će negativno korelirati sa vremenom reakcije uparivanja pozitivnih emocija i nasilnih stimulusa, kao i negativnih emocija i nenasilnih stimulusa (inkongruentni stimulusi), dok psihopatija neće imati značajnih korelacija.

Hipoteze istraživanja u drugoj studiji su:

H1. Sadizam i psihopatija će pozitivno korelirati sa procenjenom zastupljenošću obmane u svakodnevnim situacijama.

H2. Sadizam i psihopatija će pozitivno korelirati sa procenjenom zastupljenošću negativnosti u svakodnevnim situacijama.

H3. Sadizam i psihopatija će pozitivno korelirati sa procenjenom zastupljenoću nepovoljnih okolnosti u svakodnevnom situacijama.

H4. Sadizam će pozitivno korelirati sa stepenom negativnih emocija koje se osećaju u različitim situacijama, dok psihopatija neće.

H5. Sadizam će pozitivno korelirati sa procenom emocionalne povrede druge osobe u svakodnevnom kontekstu, dok psihopatija neće.

H6. Sadizam će uticati na odnos između pozitivnih emocionalnih odgovora i percipiranih emocionalnih povreda koje je iskusila druga osoba, tako da viši sadizam pojačava odnos između povređenosti i pozitivnih emocija, dok psihopatija neće.

Opis sadržaja disertacije

U uvodnom delu rada izložen je predmet istraživanja, u kojem kandidatkinja najpre predstavlja ključne koncepte kojima se bavi u disertaciji, i daje širi kontekst položaja psihopatije i sadizma u prostoru ličnosti. Osim toga, pruža pregled oblasti istraživanja supkliničke psihopatije, a takođe i emocionalnih procesa koji je karakterišu. Ti procesi uključuju opažanje emocija, emocionalni odgovor na nasilje, kao i implicitne asocijacije na nasilje. Na isti način strukturise relevantnu literaturu koja se bavi crtom sadizma. Ono što je najvažnije, kandidatkinja daje sumarno paralelno poređenje emocionalnih profila psihopatskih i sadističkih osoba, pružajući informacije o preklapanjima ovih crta, ali i razlikama između njih. Takođe, upućuje na to i kako se ove razlike reflektuju u relevantnim bihejvioralnim indikatorima, i mogućim različitim motivima koji stoje u osnovi psihofizičkog povređivanja drugih. Kandidatkinja izlaže i probleme koji postoje u ovoj oblasti, poput problematike merenja psihopatije, generalizacije nalaza sa forenzičke populacije na opštu, kao i diskrepantnih nalaza studija, naročito onih koje koriste implicitne metode.

Ciljevi i hipoteze istraživanja su precizno definisani za obe studije. Metodološki deo, koji uključuje uzorak, varijable, mere (skale samoprocene i zadatke) i proceduru, detaljno je opisan u okviru obe studije. U prvoj studiji, u okviru ove sekcije predstavljeni su i rezultati preliminarnog istraživanja, koje je sprovedeno s ciljem preciznog odabira stimulusa. U drugoj studiji detaljno je opisana i Metoda rekonstrukcije dana i procedura primene ove metode.

U okviru prve studije, dat je detaljan prikaz procedure testiranja normalnosti podataka i transformacije podataka. U sekciji sa rezultatima istraživanja najpre su prikazani rezultati preliminarnih analiza koji prikazuju strukturu eksplicitnih emocionalnih odgovora na nasilne i miroljubive stimuluse. Takođe prikazana je i provera validnosti stimulusa, odnosno manipulacije, u ovom zadatku, i zadatku implicitnih emocionalnih asocijacija. U analizi glavnih rezultata, najpre su tabelarno predstavljeni deskriptivna statistika i pouzdanost korišćenih mera. Zatim je prikazan inferencijalni deo, s ciljem testiranja postavljenih hipoteza. Rezultati su uvek strukturisani tako da se na početku pominje tematski blok percepcija emocija, zatim eksplicitni emocionalni odgovori na nasilne stimuluse, a na kraju implicitne emocionalne asocijacije. Na kraju ovog odeljka date su i naknadne statističke analize podataka. U okviru druge studije, na početku su izloženi deskriptivni pokazatelji i pouzdanosti mera, a zatim inferencijalni deo sa hijerarhijskim linearnim modelovanjem i vizuelnim prikazom modela.

Diskusija rezultata prati strukturu dobijenih podataka, i upoređuje dobijene nalaze sa prethodnim empirijskim istraživanjima iz oblasti. Deo nalaza, naročito onaj u vezi sa implicitnim procesiranjem, kao i nalazi dnevničke studije, predstavljaju novitet, prvenstveno u domenu ispitivanja sadizma. Za ove nalaze ponuđena su potencijalna objašnjenja o njihovom uklapanju u prethodnu empirijsku građu. Na kraju diskusije u obe studije kandidatkinja razmatra nedostatke istraživanja i daje preporuke kako se oni mogu prevazići u budućim istraživanjima, i iznosi zaključke za svaku od studija. Na kraju, daje zaključna razmatranja koja integrišu nalaze obe studije. Na završetku rada navedeni su literatura i prilozi.

Ostvareni rezultati i naučni doprinos disertacije

Rezultati su potvrdili većinu pretpostavki postavljenih na osnovu prethodnih istraživanja, ali su dobijeni i oni koji nisu bili predviđeni istraživačkim hipotezama, posebno u drugoj studiji. Naročito relevantni su nalazi o utvrđenim različitim korelatima, odnosno emocionalnim procesima koji karakterišu crte sadizma i psihopatije. Kod psihopatije je potvrđen širi deficit u opažanju emocija, naročito kod crta kognitivne i afektivne responzivnosti. Nasuprot tome, sadizam ima pozitivan doprinos u identifikaciji emocionalnih izraza, i to prvenstveno negativnih emocija. Pored toga, ustanovljen je različit odnos psihopatije i sadizma sa emocionalnim odgovorom na nasilje: dok osobe sa izraženom psihopatijom imaju deficit u generisanju negativnih emocija uopšte, osobe sa izraženim sadizmom imaju pozitivne reakcije na nasilje. U ovom istraživanju takođe je po prvi put primenjena posebna forme zadatka implicitnih asocijacija (Sorting Paired Features Task) i pokazano je olakšano asociiranje prijatnih emocija sa nasiljem, ali i miroljubivim stimulusima. Međutim, usled slabe robusnosti ovih asocijacija, u disertaciji se dovodi u pitanje validnost ove mere u kontekstu mračnih crta i ličnosti.

U drugoj studiji izučavano je više mračnih crta, pa su pored psihopatije i sadizma uvedeni i narcizam i Makijavelizam. Registrovana je povezanost između sadizma i opšteg doživljaja negativnih emocija, opažene situacione negativnosti, procene nepovoljnih okolnosti u situaciji i percepcije emocionalne povređenosti drugih u socijalnoj interakciji. Ovi nalazi osvetljavaju sadizam kao osobinu koja se razlikuje od ostalih mračnih crta, sa naglaskom na negativnim emocijama, pokazujući da su sadistički nastrojeni pojedinci potencijalno osetljiviji na negativno okruženje. U slučaju psihopatije i Makijavelizma nisu registrovane značajne relacije, što kandidatkinja primarno obrazlaže metodološkim nedostacima.

Imajući u vidu dvosmislene nalaze dosadašnjih istraživanja emocionalnih procesa kod psihopatije, činjenicu da su ekstenzivna istraživanja emocionalnih procesa sadizma tek u začetku, a samim tim i jasno diferenciranje ovih crta i njihovih ponašajnih indikatora i korelata, može se zaključiti da ovo istraživanje predstavlja višestruki doprinos u oblasti izučavanja mračnih crta. Osim toga, primenom Metode rekonstrukcije dana u oblasti mračnih crta i emocionalnog iskustva, ovo istraživanje dalo je poseban doprinos u primeni novih metoda u ovoj oblasti, naročito u izučavanju sadizma, gde je ova metoda primenjena po prvi put.

Rezultati ovog istraživanja dali su odgovor važna pitanja o različitim relacijama psihopatije i sadizma sa sposobnošću prepoznavanja emocija, eksplicitnim reagovanjem na nasilje, kao i

implicitnim (emocionalnim) asocijacijama na nasilje. S tim u vezi, daju potvrdu o različitim emocionalnim profilima i motivaciji koje stoje u osnovi štetnog ponašanja osoba sa ovim izraženim crtama psihopatije i sadizma.

Zaključak

Imajući u vidu iznetu argumentaciju, Komisija zaključuje da je disertacija u skladu sa odobrenom prijavom, da predstavlja originalno i samostalno naučno delo i da su se stekli uslovi za njenu odbranu. Predlažemo Nastavno-naučnom veću Filozofskog fakulteta da prihvati naše pozitivno stručno mišljenje i kandidatkinji Tari Bulut odobri javnu odbranu doktorske disertacije *Emocionalni procesi kao osnova razlikovanja psihopatije i sadizma (Emotional processes as the basis for distinguishing psychopathy and sadism)*.

Komisija:

prof. dr Goran Knežević,

redovni profesor, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

dr Janko Međedović,

viši naučni saradnik, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd

prof. dr Anri Šabrol (Henri Chabrol),

redovni profesor, Univerzitet u Tuluzu, Francuska (University of Toulouse)

prof. dr Slobodan Marković,

redovni profesor, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

prof. dr Iris Žeželj, vanredni profesor,

Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu